

تأثیر مصرف توأم کادمیوم و روی بر ویژگی‌های رشد گیاه برنج و غلظت روی، کادمیوم، آهن و منگنز خاک در دو شرایط رطوبتی غرقاب و غیرغرقاب

فرشته ولیزاده فرد^۱، عادل ریحانی تبار^{۲*}، نصرت اله نجفی^۲ و شاهین اوستان^۳

^۱ دانشجوی سابق کارشناسی ارشد، ^۲ استادیار و ^۳ دانشیار گروه علوم خاک دانشگاه تبریز

(تاریخ دریافت: ۱۳۹۰/۱۰/۱۳ - تاریخ تصویب: ۱۳۹۱/۷/۱۹)

چکیده

کادمیوم (Cd) یکی از سمّی‌ترین آلاینده‌ها بوده و تجمع آن در گیاهان و خاک‌ها نگرانی در این مورد را افزایش داده - است. از طرف دیگر Zn عنصر کم‌مصرف در تغذیه برنج بوده و با Cd دارای برهمکنش می‌باشد. برای مطالعه اثر Zn و Cd بر ویژگی‌های رشد گیاه برنج و غلظت Zn، Cd، Fe و Mn در خاک آزمایشی به صورت فاکتوریل و در قالب طرح بلوک‌های کامل تصادفی با دو رقم برنج (هاشمی و واندانا)، دو سطح رطوبتی (غرقاب و غیر غرقاب)، سه سطح Zn (۰، ۵ و ۱۰ میلی‌گرم بر کیلوگرم خاک)، سه سطح Cd (۰، ۵ و ۱۰ میلی‌گرم بر کیلوگرم خاک) و در سه تکرار انجام گرفت. نتایج نشان داد با تغییر رژیم رطوبتی از غرقاب به غیرغرقاب وزن بخش هوایی و وزن و حجم ریشه‌ها در هر دو رقم کاهش یافت. رقم واندانا ماده خشک، حجم ریشه و تعداد برگ در بوته بیشتری نسبت به رقم هاشمی داشت. مصرف Zn وزن بخش هوایی و ریشه، حجم ریشه، تعداد برگ و پنجه در بوته، ارتفاع گیاه و کارایی مصرف آب را افزایش داد اما غلظت Cd قابل‌استخراج با DTPA خاک کاهش یافت. مصرف Cd پارامترهای مذکور و غلظت Zn و Fe قابل‌استخراج با DTPA خاک را ابتدا افزایش و سپس کاهش داد. با مصرف Cd، غلظت Mn و Cd قابل‌استخراج با DTPA خاک افزایش یافت. بر همکنش Zn و Cd فقط در مورد Zn قابل‌استخراج با DTPA معنی‌دار نبود. مصرف Cd در هر سطح Zn وزن بخش هوایی و کارایی مصرف آب را ابتدا افزایش و سپس کاهش داد.

واژه‌های کلیدی: واندانا، کادمیوم، روی، DTPA

مقدمه

افزایش دهد (Kirkham, 2006). (Afyuni et al., 2007) گزارش کردند که کودهای وارداتی ایران دارای آلودگی کادمیوم می‌باشند و در نتیجه کیفیت پایینی برای کشاورزی دارند. همچنین برخی گزارش‌ها نشان می‌دهد که در برخی مناطق برنج‌کاری کشور میزان کادمیوم دانه برنج بیش از حد مجاز است (Zazoli et al., 2006). Cd با تعادل آبی گیاه برهمکنش دارد و از باز شدن روزنه‌ها جلوگیری می‌کند و با کاهش میزان تعرق و مقدار نسبی آب برگ می‌تواند موجب تنش در گیاهان شود (Sarwar et al., 2010). همچنین جذب زیاد Cd توسط گیاهان از فرایندهای فیزیولوژیکی مثل تنفس، فتوسنتز، متابولیسم نیتروژن و تغذیه معدنی (در جذب و تجمع عناصر غذایی) جلوگیری کرده و در نتیجه باعث رشد ضعیف و زیتوده کم و حتی مرگ گیاه می‌شود (Hassan et al., 2005; Wang et al., 2009). Cd و Zn از نظر شیمیایی مشابه بوده (Kirkham, 2006) و بیشتر گزارش‌ها حاکی از برهمکنش منفی میان این دو عنصر در خاک است (Savaghebi et al., 2002; Jiao et al., 2004; Chaab and Savaghebi, 2010) اگرچه رابطه سینرژیسمی هم گزارش شده است (Nan et al., 2009; Behtash et al., 2010; al., 2002; Lakzian Moustakas et al., 2011) ممکن است Zn برخی از اثرات مضر

در بین سه محصول عمده زراعی در جهان که بیش از ۵۰٪ انرژی مردم دنیا را تأمین می‌کنند، برنج (*Oryza stiva* L.) بعد از گندم مهمترین است. همچنین ۹۰ درصد برنج جهان در آسیا تولید و مصرف می‌شود (Bouman et al., 2007). کشت برنج در ابتدا به صورت غرقاب انجام می‌گرفت اما با ادامه روند گرم شدن جهانی و خشک‌تر شدن اقلیم‌های نیمه مرطوب الگوی کشت برنج در حال تغییر از غرقاب به شرایط غیرغرقاب است (Fageria 2009). در این راستا محققان اصلاح نباتات رقم‌هایی از برنج را به نام غیرغرقاب معرفی نمودند که این نوع برنج علاوه بر مصرف کم آب، عملکرد مشابه برنج غرقاب دارد (Gao et al., 2006). هاشمی رقم بومی غرقاب و رقم واندانا اصلاح شده برای شرایط غیرغرقاب است (Fageria 2009). کادمیوم یکی از سمّی‌ترین آلاینده‌ها در لایه سطحی خاک است و تجمع آن در گیاهان و خاک‌ها نگرانی در این مورد را افزایش داده است (Alloway, 1995). مقادیر زیاد Cd در انسان‌ها می‌تواند بیماری‌های کلیوی، ریوی، کبدی، استخوانی و حتی سرطان را

روش اولسن (Olsen et al., 1954)، Fe، Mn، Cu، Zn و Cd قابل استخراج با DTPA (Lindsay and Norvell, 1978) تعیین گردید. پس از گذراندن از الک ۲ میلی‌متری، به خوبی مخلوط شده، با سه سطح Cd (۰، ۵ و ۱۰ میلی‌گرم Cd بر کیلوگرم خاک از منبع نیترات کادمیوم) تیمار شد و سه بار چرخه خشک و مرطوب شدن تا FC انجام گرفت. سپس مقادیر Zn (۰، ۵ و ۱۰ میلی‌گرم Zn بر کیلوگرم خاک از منبع نیترات روی) به همراه سایر عناصر مورد نیاز (N و P) مطابق آزمون خاک به گلدانها افزوده شد. برای این منظور به هر کیلو گرم خاک گلدان میزان ۴۵۰ میلی گرم اوره و ۶۶ میلی گرم CaHPO₄ افزوده شد. گلدانها به مدت دو هفته در شرایط غرقاب و غیرغرقاب (اشباع متناوب) قرار گرفتند. سپس کشت رقم‌های هاشمی (رقم غرقاب) و واندانا (رقم غیرغرقاب) انجام شد. در طول دوره رشد گیاهان با آب مقطر آبیاری شدند. میزان آب مصرفی هر گلدان به صورت روزانه یادداشت شد. بعد از ۹۰ روز گیاهان برداشت شدند. قبل از برداشت شاخص کلروفیل برگها توسط دستگاه کلروفیل متر (مدل Hansatech, CL-01) اندازه گیری شد. بعد از اتمام دوره کشت نمونه‌های گیاهی برداشت شدند، سپس با آب مقطر شسته شدند و در آن در دمای ۷۰ درجه سلسیوس خشک شدند. وزن خشک بخش‌های هوایی و ریشه و همچنین کارایی مصرف آب با استفاده از فرمول $\% \text{W.U.E} = \frac{a}{b} \times 100$ (Kramer, 1983) اندازه‌گیری گردید که در آن $\% \text{W.U.E}$ درصد کارایی مصرف آب، a جرم آن خشک (۷۰ °C) نمونه گیاهی بخش هوایی (g) و b مقدار آب مصرفی در طول دوره‌ی رشد گیاه بودند. همچنین ارتفاع گیاه، تعداد برگ و پنجه در بوته، طول و حجم ریشه‌ها اندازه‌گیری گردید. سپس از خاک گلدانها نمونه برداشته شد و غلظت Fe، Mn، Zn و Cd قابل استخراج با DTPA (Lindsay and Norvell, 1978) با استفاده از دستگاه جذب اتمی مدل Shimadzu (AA-6300) تعیین گردید. رسم نمودارها با نرم‌افزار Excel و تجزیه و تحلیل آماری داده‌ها با نرم‌افزار MSTATC و مقایسه میانگینها با آزمون دانکن در سطح احتمال ۵٪ انجام شد.

نتایج و بحث

برخی ویژگی‌های فیزیکی و شیمیایی خاک مورد استفاده در آزمایش در جدول (۱) ارائه شده است. همان طور که مشاهده می‌شود این خاک خنثی، غیر شور، آهکی، بافت نسبتاً ریز، ماده آلی کم، فسفر کم، پتاسیم، منگنز و مس قابل جذب کافی و آهن و Zn قابل جذب ناکافی می‌باشد.

Cd را کاهش دهد. Hassan et al. (2005) گزارش کردند که افزودن Zn به محیط کشت هیدروپونیک سمیت Cd را کاهش و ارتفاع گیاه برنج، بیوماس و میزان کلروفیل و فتوسنتز را افزایش داد. آنان نتیجه گرفتند که Zn با بهبود فتوسنتز باعث کاهش اثرات مضر Cd می‌شود. چنین نتیجه‌ای توسط Savaghebi et al. (2002) نیز گزارش شده است. Charati et al. (2005) گزارش کردند که جذب روی توسط گیاه برنج و وزن ماده خشک در پاسخ به افزودن ۵ و ۱۰ میکروگرم Zn بر گرم خاک افزایش یافت. آنان گزارش کردند که مصرف Cd، تولید ماده خشک را در بافت‌های گیاهی در هر سطح Zn کاهش داد. Akay and Koleli (2007) گزارش کردند که افزایش Cd غلظت Zn دانه‌ها را کاهش داد ولی اثری بر عملکرد دانه جو در شرایط مزرعه نداشت. آنالیز آماری نشان داد که تأثیر Zn بر ارتفاع گیاه و وزن هزار دانه معنی‌دار نبود. Auda and Ali (2010) اثر Cd و Zn بر رشد و تغذیه معدنی هویج را بررسی و گزارش کردند که در گیاه هویج افزودن Cd باعث کاهش وزن ریشه و بخش هوایی گردید که ممکن است به اثر آن بر تقسیم سلولی یا انبساط سلولی نسبت داده شود که ممکن است از طریق اثر آن بر ساخت DNA و RNA باشد. رشد نسبی با افزایش Zn به تنهایی یا با ترکیب با هر سه سطح Cd افزایش یافت. این موضوع ممکن است به فعالیت متابولیکی بالای گیاه در حضور Zn و در نتیجه افزایش شدت فتوسنتز و کاهش شدت تنفس نسبت داده شود. هدف از انجام این تحقیق مطالعه اثر مصرف توأم Zn و Cd بر پاسخ‌های دو رقم برنج (رقم بومی هاشمی و رقم وارداتی واندانا) و غلظت Zn، Cd، Fe و Mn قابل استخراج با DTPA خاک در دو شرایط رطوبتی غرقاب و غیرغرقاب در یک خاک آهکی بود.

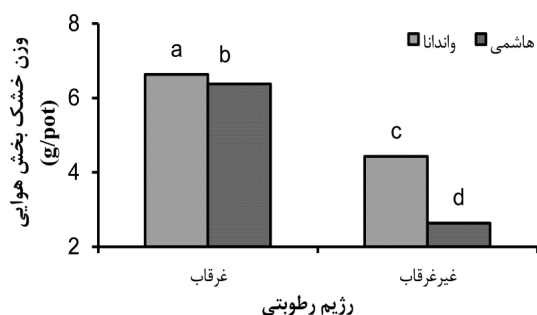
مواد و روش‌ها

برای انجام این تحقیق یک خاک لوم رسی با این هدف که مقدار Zn و Cd آن کم باشد، انتخاب و به گلخانه گروه علوم خاک دانشکده کشاورزی دانشگاه تبریز منتقل گردید. بافت خاک به روش هیدرومتر چهار زمانه (Klute, 1986)، pH در سوسپانسیون ۱:۱ خاک و آب مقطر (U.S. Salinity Staff, 1954)، هدایت الکتریکی (EC) در عصاره سوسپانسیون ۱:۱ خاک و آب مقطر (Soil Conservation Service, 1992)، ماده آلی به روش والکلی - بلک (Nelson and Sommers, 1982)، کربنات کلسیم معادل (CCE) به روش خنثی کردن با اسید کلریدریک (Soil Conservation Service, 1992)، سدیم و پتاسیم قابل استخراج با استات آمونیوم (Jones, 2001)، فسفر با

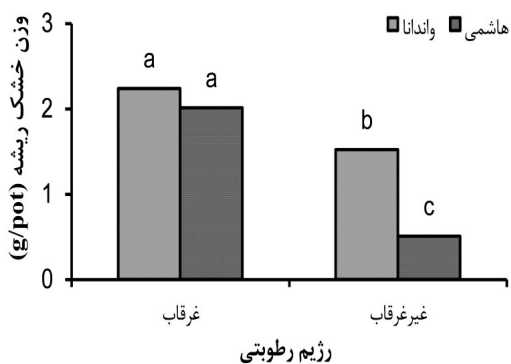
جدول ۱- برخی ویژگی‌های فیزیکی و شیمیایی خاک مورد استفاده در آزمایش

Cd	Zn	Cu	Mn	Fe	P	K	Na	EC	pH	N	ماده آلی	CCE	رس	شن	کلاس بافتی
(mg kg ⁻¹)								(dS m ⁻¹)	(۱:۱)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)
۰/۰۴۲	۰/۵۲	۲/۲	۷/۰۱	۳/۹۸	۸/۷	۵۵۶/۴	۳۲۵/۷	۰/۴۷	۷	۰/۰۲	۱/۰۱	۱۵/۲	۳۹	۳۸/۵	لوم رسی

می‌شود. مثلاً مقدار Zn بخش‌هوایی و غلظت آهن و منگنز قابل استخراج با DTPA در این سطح Cd افزایش یافت ولی در سطح سوم با جلوگیری از جذب عناصر و اختلال در سیستم غشای ریشه باعث کاهش وزن خشک ریشه گردید. دلیل افزایش پارامترهای رشد در غلظت پایین Cd، ممکن است افزایش فعالیت آنتی اکسیدانی گیاه (Wu et al., 2003)، افزایش حل‌پذیری ترکیبات حاوی Fe و قابلیت جذب آن، تغییر تنظیم کننده‌های رشد و جلوگیری از سمیت P، Cu و Mn و جلوگیری از کاهش Ca باشد. نتایج مشابه توسط Hanan (2008) نیز گزارش شده‌است. همچنین افزایش رشد در غلظت‌های پایین فلزات سنگین به افزایش ترشح کربوهیدرات‌ها و اسیدهای آلی از ریشه که تخصیص کربن را در خاک رایزوسفر افزایش می‌دهند، نسبت داده شده‌است اما در غلظت‌های بالا به سبب جلوگیری از رشد ریشه و فعالسازی فلز در رایزوسفر باعث تشدید اثر سمیت آلاینده‌ها بر فعالیت میکروبی خاک می‌شود. همچنین گزارش شده که معدنی شدن N در سطوح پایین Cd تشدید می‌شود اما در سطوح بالای Cd از معدنی شدن N جلوگیری می‌شود (Yang et al., 2005)

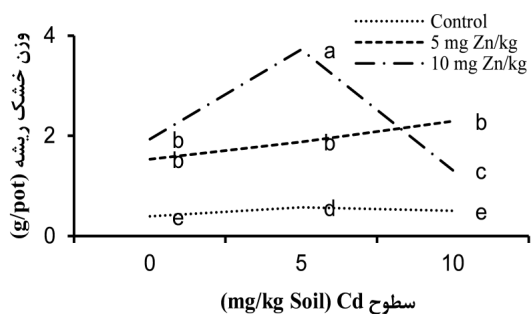
شکل ۱- بر همکنش رژیم رطوبتی و رقم برنج بر وزن خشک بخش هوایی

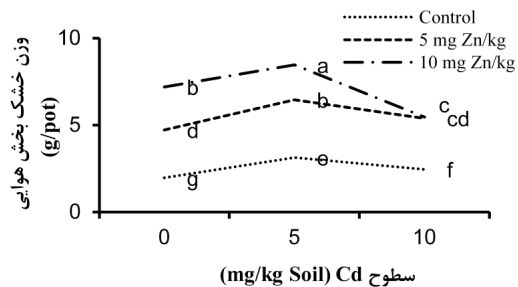
شکل ۲- بر همکنش رژیم رطوبتی و رقم برنج بر وزن خشک ریشه

وزن خشک بخش هوایی و ریشه

جدول (۲) نشان می‌دهد که تأثیر رقم، رژیم رطوبتی، Zn و Cd مصرفی بر وزن خشک بخش هوایی و ریشه معنی‌دار است. با تغییر شرایط از غرقاب به هوازی در هر دو رقم وزن خشک بخش‌هوایی و ریشه کاهش یافت که این کاهش در رقم هاشمی بیشتر بود (شکل‌های ۳ و ۴). نتایج مشابهی توسط Gao et al. (2006) و Baker (2009) گزارش شده است. مصرف Zn در هر دو رقم وزن خشک بخش‌هوایی را افزایش داد که با نتایج Behtash et al. (2010)، Auda and Ali (2004)، Mahmoodi et al. (2004) و et al. (2010) مطابقت داشت. البته این افزایش در رقم هاشمی در سطح سوم Zn معنی‌دار نبود که با نتایج Choudhary et al. (1994) مطابقت داشت. در هر دو رژیم رطوبتی با افزایش سطوح Zn وزن خشک بخش‌هوایی و ریشه افزایش یافت. این نتیجه مشابه نتایج Maftoon and Karimian (1989)، Faiziasl and Valizadeh (2004) و Wang et al. (2009) بود. همچنین در هر سطح Zn مصرفی در شرایط غرقاب وزن خشک بخش هوایی بیشتر از شرایط غیرغرقاب می‌باشد. چون قابلیت جذب Zn بعد از غرقاب کاهش می‌یابد (Towfighi and Najafi, 2002) در نتیجه گیاه به مصرف Zn پاسخ بیشتری می‌دهد. با افزایش سطوح Cd مصرفی در هر سطح Zn، وزن خشک بخش هوایی ابتدا افزایش و سپس کاهش یافت (شکل ۵). نتایج مشابهی توسط Charati et al. (2005)، Gao et al. (2006) و Hanan (2008) گزارش شده‌است. Zn ممکن است از گیاهان در مقابل سمیت Cd از طریق افزایش فعالیت آنزیم‌هایی مثل سوپر اکسید دیسموتاز (یک آنزیم دارای Zn) و همچنین رقابت با Cd برای پیوند با گروه‌های SH- آنزیم‌ها و پروتئین‌های غشا محافظت کند (Koleli et al., 2004) اما Liu et al. (2003) در برنج و Behtash et al. (2010) در چغندر لبویی گزارش کردند که بر همکنش Zn و Cd بر عملکرد معنی‌دار نبود. بر همکنش Zn و Cd در مورد وزن خشک ریشه هم معنی‌دار بود اما مصرف Cd در سطح دوم Zn تأثیر معنی‌داری بر وزن خشک ریشه نداشت. اما در سطوح اول و سوم Zn ابتدا آن را افزایش و سپس کاهش داد هرچند که افزایش وزن خشک ریشه توسط سطح دوم Cd مصرفی در سطح سوم Zn مشهودتر است (شکل ۶). احتمالاً دلیل این افزایش وزن خشک ریشه در سطح دوم Cd به نیترات همراه و تأثیر مثبت بر جذب عناصر دیگر مربوط

شکل ۴- بر همکنش سطوح Zn و Cd بر وزن خشک ریشه

شکل ۳- بر همکنش سطوح Zn و Cd بر وزن خشک بخش هوایی

جدول ۲- وزن خشک بخش هوایی و ریشه‌ها و تعداد پنجه در بوته برنج در سطوح مختلف Zn و Cd در دو رژیم رطوبتی

تعداد پنجه در بوته		وزن خشک ریشه (g pot ⁻¹)				وزن خشک بخش هوایی (g pot ⁻¹)				تیمار			
		غرقاب		غیرغرقاب		غرقاب		غیرغرقاب		Cd(NO ₃) ₂	Zn(NO ₃) ₂		
غیرغرقاب	غرقاب	غرقاب	غیرغرقاب	غرقاب	غیرغرقاب	غرقاب	غیرغرقاب	غرقاب	غیرغرقاب	(mg kg ⁻¹)			
هاشمی	واندانا	هاشمی	واندانا	هاشمی	واندانا	هاشمی	واندانا	هاشمی	واندانا				
۱۰/۰۰	۱۰/۳۳	۶/۸۳	۵/۷	۰/۳۸	۰/۲۲	۰/۴۵	۰/۵۲	۲/۲۸	۱/۸۶	۲/۸	۰/۹	۰	
۶/۵۸	۷/۶۷	۶/۰۰	۷/۶۹	۰/۴	۰/۲۹	۰/۹۹	۰/۵۹	۲/۵۷	۱/۹۵	۵/۱۴	۲/۸۵	۵	۰
۸/۵	۹/۰۰	۷/۱۷	۹/۶۱	۰/۱۱	۰/۳۲	۱/۱۴	۰/۴۳	۰/۹۶	۲/۶۲	۴/۷۴	۱/۴۷	۱۰	
۱۰/۱۷	۱۳/۵	۷/۴۷	۱۵/۳۱	۰/۹۲	۰/۵	۳/۵۷	۱/۱۳	۲/۷۳	۲/۳۵	۷/۱	۶/۶۸	۰	
۹/۵	۱۱/۹۲	۵/۷۵	۱۴/۴۲	۰/۳	۱/۳۵	۲/۴۷	۳/۳۹	۳/۴۶	۴/۵۱	۷/۸۹	۹/۹۵	۵	۵
۶/۳۳	۱۶/۱۷	۷/۵۸	۱۴/۲۵	۰/۱۲	۲/۲	۳/۰۱	۳/۸۴	۱/۰۴	۵/۶۹	۸/۵۸	۶/۳۶	۱۰	
۵/۳۳	۱۶/۰۰	۶/۳۸	۱۵/۷۸	۰/۲۲	۳/۱۱	۱/۶۴	۲/۷۶	۱/۶۴	۸/۷۵	۷/۵۴	۱۰/۸۲	۰	
۸/۵	۱۵/۴۲	۵/۷۵	۱۷/۶۷	۱/۸۱	۵/۳۹	۳/۳۱	۴/۳۶	۷/۳۱	۷/۷	۶/۷	۱۲/۱۳	۵	۱۰
۶/۳۳	۱۸/۰۰	۹/۴۴	۱۲/۳۳	۰/۲۹	۰/۳۳	۱/۵۳	۳/۱۱	۱/۸	۴/۴۶	۶/۹۷	۸/۶۱	۱۰	
	۰/۰۵				۰/۱۸					۰/۳۲			۰/۰۵LSD
	**				**					**			A
	**				**					**			B
	**				**					**			C
	**				**					**			D
	*				**					**			B×A
	**				**					**			C×A
	**				*					**			C×B
	ns				**					**			D×A
	**				**					**			D×B
	**				**					**			D×C
	**				**					**			C×B×A
	**				*					**			D×B×A
	**				**					**			D×C×A
	*				**					**			D×C×B
	**				**					**			D×C×B×A

ns، * و ** به ترتیب غیر معنی دار، معنی دار در سطح احتمال ۵ و ۱ درصد

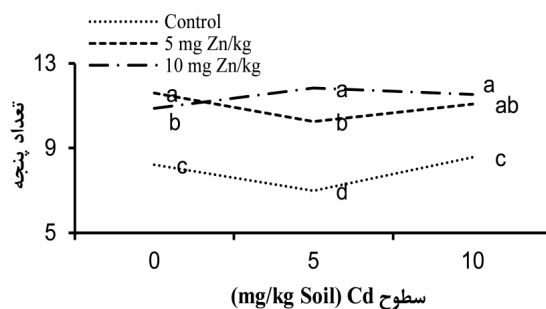
A، B، C و D به ترتیب رقم برنج، رژیم رطوبتی، سطوح روی و کادمیوم می باشند.

نداشت (جدول ۲). همان طور که در شکل (۵) مشاهده می شود با افزایش سطوح Cd در سطوح اول و دوم Zn تعداد پنجه با افزایش Cd مصرفی ابتدا کاهش و سپس افزایش یافت که البته این افزایش در سطح دوم Zn معنی دار نبود. در سطح سوم Zn تعداد پنجه ابتدا افزایش و سپس تغییر معنی داری نکرد.

تعداد پنجه در بوته

رقم واندانا تعداد پنجه بیشتری داشته و همچنین در شرایط غیرغرقاب بیشترین تعداد پنجه حاصل شد. با افزایش مقدار Zn مصرفی، تعداد پنجه زیاد شد و با مصرف Cd تعداد پنجه ابتدا کاهش و سپس افزایش یافت اما با شاهد تفاوت معنی داری

افزایش اما در رقم هاشمی کاهش یافت (جدول ۳). با افزایش سطوح Zn در هر دو رقم و در هر دو رژیم رطوبتی ارتفاع گیاه افزایش یافت. نتایج مشابهی توسط Hassan et al. (2005) گزارش شده‌است. البته افزایش سطوح Zn در رقم هاشمی در سطوح بالا تأثیر معنی‌داری بر ارتفاع گیاه نداشت. با افزایش Cd مصرفی در سطح اول Zn ارتفاع گیاه ابتدا کاهش یافت و سپس تفاوت معنی‌داری نکرد. در سطوح دوم و سوم Zn ابتدا ارتفاع گیاه افزایش و سپس در سطح دوم Zn کاهش یافت اما در سطح سوم Zn تغییر معنی‌داری نکرد (شکل ۷). نتایج مشابهی توسط Akay and Koleli (2007) گزارش شده‌است.

شکل ۵- بر همکنش سطوح Zn و Cd بر تعداد پنجه در بوته

ارتفاع گیاه

با تغییر شرایط از غرقاب به غیرغرقاب ارتفاع گیاه در رقم واندانا

جدول ۳- ارتفاع ساقه، تعداد برگ، شاخص کلروفیل برنج در سطوح مختلف Zn و Cd در دو رژیم رطوبتی

تعداد برگ در بوته		شاخص کلروفیل		ارتفاع گیاه				تیمار					
غرقاب		غرقاب		غرقاب		غرقاب		Cd(NO ₃) ₂	Zn(NO ₃) ₂				
غیرغرقاب	غرقاب	غیرغرقاب	غرقاب	غیرغرقاب	غرقاب	غیرغرقاب	غرقاب	(mg kg ⁻¹)					
واندانا	هاشمی	واندانا	هاشمی	واندانا	هاشمی	واندانا	هاشمی						
۱۴/۴۴	۱۲/۱۷	۱۱/۲۵	۹/۶۴	۱۵/۹۴	۱۱/۲۸	۹/۱۶	۶/۱۷	۸۸/۷۲	۷۳/۱۷	۷۰/۷۵	۴۴/۴۵	۰	
۸/۴۲	۱۱/۱۷	۱۴/۴۲	۱۳/۰۰	۱۶/۸۴	۹/۸۸	۱۶/۷۹	۹/۶۱	۵۲/۰۰	۵۵/۴۷	۹۳/۵	۵۲/۷۵	۵	۰
۱۵/۸۹	۱۱/۵	۱۴/۵	۱۲/۹۲	۹/۹۷	۹/۷	۱۶/۲۶	۷/۷۸	۷۴/۵	۵۴/۵	۷۶/۷۵	۴۵/۳۸	۱۰	
۱۴/۱۷	۲۲/۳۳	۱۴/۱۷	۱۶/۰۰	۲۲/۵۱	۱۱/۴۲	۱۵/۷۵	۱۰/۰۹	۸۸/۷۲	۵۲/۳	۸۷/۶۹	۵۳/۲۵	۰	
۱۴/۸۳	۲۲/۵	۱۴/۴۲	۲۳/۱۷	۱۶/۸۴	۹/۵۱	۱۴/۷۱	۱۰/۵۱	۹۲/۳۳	۷۸/۵	۹۹/۸۳	۷۳/۴۲	۵	۵
۹/۷۲	۱۹/۸۳	۱۴/۶۷	۲۱/۰۹	۱۰/۱۶	۹/۶۴	۱۵/۳۱	۱۰/۹۱	۵۶/۲۲	۶۵/۳۳	۹۳/۵	۷۵/۵۶	۱۰	
۹/۶۷	۲۰/۰۰	۱۳/۴۲	۲۷/۲۶	۱۲/۳۲	۱۵/۵۱	۱۴/۸	۱۱/۲۴	۶۱/۰۰	۶۹/۷۸	۸۸/۷۲	۷۰/۲۲	۰	
۱۳/۶۷	۲۲/۷۵	۱۳/۵۸	۲۳/۱۷	۱۴/۵۵	۱۰/۰۱	۱۳/۸	۹/۶۴	۹۰/۵	۶۴/۰۸	۱۰۷/۴	۶۷/۱۷	۵	۱۰
۱۰/۱۵	۱۹/۰۰	۱۰/۷۸	۱۹/۵۸	۱۳/۶۷	۸/۲۳	۱۳/۳۵	۱۰/۴	۸۴/۸۳	۸۷/۰۰	۸۹/۸۹	۷۳/۵	۱۰	
۰/۲۶				۰/۱۳				۵/۶۹				۰/۰۵	LSD
**				**				**				A	
**				**				**				B	
**				**				**				C	
**				**				**				D	
ns				**				**				B×A	
**				**				**				C×A	
**				*				**				C×B	
ns				**				**				D×A	
**				**				**				D×B	
**				**				**				D×C	
**				**				*				C×B×A	
ns				**				**				D×B×A	
**				**				**				D×C×A	
**				**				**				D×C×B	
**				**				**				D×C×B×A	

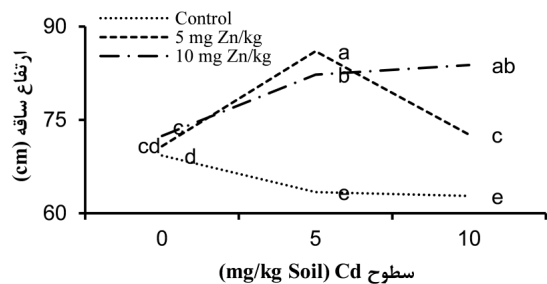
ns, * و ** به ترتیب غیر معنی دار، معنی دار در سطح احتمال ۵ و ۱ درصد

C, B, A و D به ترتیب رقم برنج، رژیم رطوبتی، سطوح روی و کادمیوم می باشند.

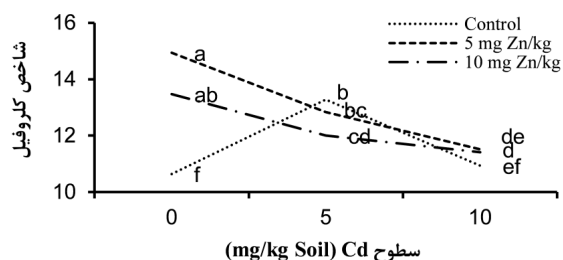
تعداد برگ در بوته

تعداد برگ ابتدا افزایش و سپس کاهش یافت. در رقم واندانا مصرف Zn تعداد برگ را افزایش اما در رقم هاشمی ابتدا تأثیر معنی‌داری نداشت و سپس آن را کاهش داد. واکنش رقم واندانا در مورد صفت تعداد برگ به مصرف Zn بیشتر از رقم بومی

نتایج نشان داد که رقم واندانا تعداد برگ بیشتری داشته و در شرایط غرقاب بیشترین تعداد برگ بدست آمد (جدول ۳). با افزایش مقدار Zn مصرفی تعداد برگ زیاد شده و با مصرف Cd

شکل ۶- بر همکنش سطوح Zn و Cd بر ارتفاع گیاه برنج

شکل ۷- بر همکنش سطوح Zn و Cd بر شاخص کلروفیل برگهای برنج

طول و حجم ریشه

با تغییر شرایط از غرقاب به غیرغرقاب حجم و طول ریشه‌ها در هر دو رقم کاهش یافت و با مصرف Zn در رقم واندانا حجم و طول ریشه‌ها افزایش یافت اما در رقم هاشمی به رغم افزایش حجم ریشه با مصرف Zn، بین سطح دوم و سوم Zn اختلاف معنی‌دار مشاهده نشد (جدول ۵). مصرف Cd در سطح اول Zn تأثیری بر حجم ریشه نداشت، در سطح دوم Zn ابتدا تأثیر معنی‌داری بر حجم ریشه نداشت اما بعداً آن را کاهش داد. در سطح سوم Zn حجم ریشه را ابتدا افزایش و سپس کاهش داد. افزایش Cd مصرفی در هر سطح Zn طول ریشه را ابتدا افزایش و سپس کاهش داد. فقط در سطح اول Zn بین دو سطح دوم و سوم Cd اختلاف معنی‌دار مشاهده نشد. نتایج مشابهی توسط Hanan (2008) گزارش شده‌است.

کارایی مصرف آب

با تغییر شرایط از غرقاب به غیرغرقاب کارایی مصرف آب در رقم واندانا بیشتر اما در رقم هاشمی کمتر شده است که این امر نشان دهنده اصلاح ژنتیکی این رقم برای شرایط غیرغرقاب است (شکل ۸). با افزایش سطوح Zn در هر دو رقم کارایی مصرف آب افزایش یافت. همچنین افزایش مقدار Zn خاک بر کارایی مصرف آب در هر دو رژیم رطوبتی مثبت و معنی‌دار بود (جدول ۴). افزایش نیترات کادمیوم مصرفی کارایی مصرف آب را در هر دو رقم ابتدا افزایش و سپس کاهش داد. این نتیجه در هر دو رژیم رطوبتی نیز مشاهده شد (جدول ۴). با افزایش سطوح کادمیوم در هر سطح Zn کارایی مصرف آب ابتدا افزایش و سپس کاهش یافت. این نتیجه نشان می‌دهد که کادمیوم در

هاشمی بود. در شرایط غرقاب مصرف Zn تعداد برگ را افزایش داد اما بین سطح دوم و سوم Zn اختلاف معنی‌دار مشاهده نشد. نتایج مشابهی توسط Wang et al. (2009) نیز گزارش شده‌است. در شرایط غیرغرقاب بر اثر مصرف Zn تعداد برگ ابتدا افزایش سپس کاهش یافت. در رژیم رطوبتی غرقاب با افزایش سطوح Cd تعداد برگ را ابتدا افزایش و سپس کاهش داد. در شرایط غیرغرقاب افزایش سطوح Cd ابتدا تأثیر معنی‌داری بر تعداد برگ نداشت و سپس آن را کاهش داد. با افزایش مقدار Cd مصرفی در سطح دوم Zn ابتدا تعداد برگ افزایش و سپس کاهش یافت. نتایج مشابهی توسط Hanan (2008) گزارش شده‌است. Behtash et al. (2010) گزارش کردند که بر همکنش Zn و Cd بر تعداد برگ معنی‌دار نبود. برگ محل اصلی فتوسنتز است. هر چه شدت فتوسنتز بیشتر باشد، تعداد برگ زیاد می‌شود. Cd از فتوسنتز گیاه جلوگیری کرده و باعث کاهش تعداد برگ می‌شود.

شاخص کلروفیل برگها

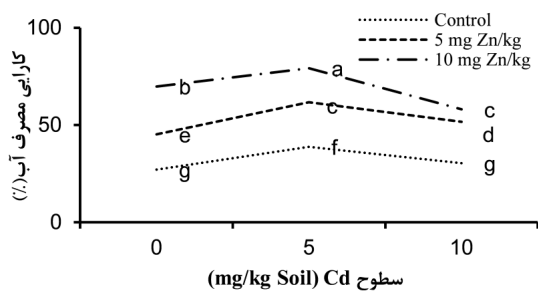
تأثیر رقم، رژیم رطوبتی، Zn و Cd بر شاخص کلروفیل برگها معنی‌دار بود (جدول ۳). نتایج نشان داد که با تغییر شرایط از غرقاب به غیرغرقاب شاخص کلروفیل برگها در رقم هاشمی تغییر نیافت اما در رقم واندانا افزایش یافت. البته این پارامتر در هر دو رقم شاخص کلروفیل را ابتدا افزایش و سپس کاهش داد. البته این کاهش از نظر آماری معنی‌دار نبود. نتایج مشابهی توسط Hassan et al. (2005) و Behtash et al. (2010) گزارش شده‌است. در رژیم رطوبتی غرقاب افزایش مقدار نیترات Zn مصرفی شاخص کلروفیل برگها را افزایش و سپس تغییر معنی‌داری نکرد. در شرایط غیرغرقاب با افزایش مقدار Zn بین تیمارها در شاخص کلروفیل برگ تفاوتی مشاهده نشد. این موضوع نشان می‌دهد که مقادیر بالای Zn تأثیر چندانی بر شاخص کلروفیل ندارد. با افزایش نیترات کادمیوم مصرفی در سطح اول Zn، شاخص کلروفیل ابتدا افزایش و سپس کاهش یافت. با افزایش سطوح نیترات کادمیوم در سطح دوم Zn شاخص کلروفیل کاهش یافت. در سطح سوم Zn با افزایش نیترات کادمیوم مصرفی ابتدا کاهش و سپس تفاوت معنی‌داری مشاهده نشد. نتایج مشابه توسط Hanan (2008) نیز گزارش شده‌است. Behtash et al. (2010) گزارش کردند که بر همکنش Zn و Cd بر میزان کلروفیل برگ معنی‌دار بود و Zn از تخریب کلروفیل توسط Cd جلوگیری کرد. Cd باعث کاهش و توقف رشد ریشه، اختلال در جذب و انتقال عناصر غذایی، کاهش میزان کلروفیل و اختلال در فعالیت‌های آنزیم‌های دخیل در فتوسنتز می‌شود (Savaghebi et al., 2002).

سطوح بالا کارایی مصرف آب را کاهش می دهد (شکل ۹). نیترات همراه و افزایش فعالیت آنتی اکسیدانی گیاه مربوط می - افزایش کارایی مصرف آب با مصرف Cd در سطح دوم آن به اثر شود.

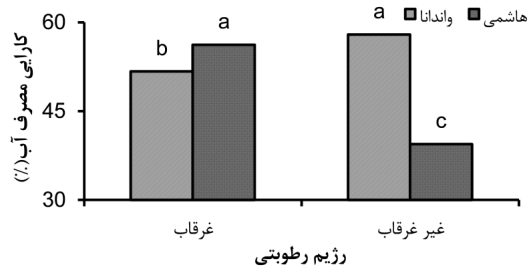
جدول ۴- طول و حجم ریشه، کارایی مصرف آب در سطوح مختلف Zn و Cd در دو رژیم رطوبتی

کارایی مصرف آب		حجم ریشه				طول ریشه				تیمار			
غیرغرقاب		غرقاب		غیرغرقاب		غرقاب		غیرغرقاب		غرقاب		Cd(NO ₃) ₂	Zn(NO ₃) ₂
هاشمی	واندانا	هاشمی	واندانا	هاشمی	واندانا	هاشمی	واندانا	هاشمی	واندانا	هاشمی	واندانا	(mg kg ⁻¹)	
۳۴/۱۱	۲۹/۷۲	۳۱/۹۴	۱۲/۷۲	۹/۳۳	۷/۶۷	۹/۳۳	۹/۳۳	۱۳/۶۷	۱۶/۳۳	۲۶/۰۰	۲۰/۶۷	۰	
۴۳/۱۶	۴۷/۲۳	۳۱/۱۷	۳۳/۶۲	۱۱/۶۷	۷/۳۳	۱۱/۶۷	۱۰/۰۰	۳۴/۰۰	۲۱/۰۰	۲۶/۳۳	۲۳/۸۲	۵	۰
۱۳/۲۳	۴۸/۸۱	۴۰/۸۳	۱۸/۷۸	۳/۳۳	۱۰/۰۰	۱۳/۳۳	۹/۶۷	۱۵/۸۳	۲۴/۰۰	۳۵/۳۳	۲۵/۳۳	۱۰	
۴۰/۶۴	۴۹/۶۶	۳۰/۳۱	۶۰/۱۳	۲۰/۰۰	۲۶/۰۰	۳۹/۳۳	۱۴/۳۳	۲۶/۳۳	۲۵/۶۷	۴۵/۸۳	۲۴/۳۳	۰	
۵۱/۳۵	۶۴/۸۴	۵۲/۷۹	۷۸/۰۳	۱۵/۰۰	۳۵/۰۰	۴۵/۰۰	۲۱/۶۷	۲۷/۱۷	۳۷/۶۷	۴۱/۰۰	۳۸/۳۳	۵	۵
۱۶/۰۶	۷۶/۲۲	۷۴/۵۲	۳۹/۶	۴/۶۷	۲۶/۶۷	۱۸/۳۳	۴۲/۶۷	۱۲/۵	۴۰/۰۰	۳۲/۶۷	۳۶/۰۰	۱۰	
۲۵/۱۷	۶۷/۲۶	۱۰۵/۳۸	۸۱/۵۸	۷/۰۰	۳۸/۳۳	۲۱/۶۷	۶۵/۰۰	۲۰/۱۷	۳۷/۶۷	۳۵/۱۷	۳۵/۶۷	۰	
۱۰۴/۴۵	۵۴/۷۳	۸۳/۸۴	۷۳/۹۷	۴۷/۶۷	۲۶/۶۷	۳۳/۳۳	۶۳/۳۳	۴۵/۰۰	۳۶/۳۳	۴۲/۰۰	۴۵/۳۳	۵	۱۰
۲۶/۹۱	۶۷/۶۳	۷۰/۶۶	۶۶/۸۱	۶/۳۳	۲۰/۰۰	۱۶/۶۷	۵۲/۰۰	۲۱/۶۷	۳۴/۰۰	۲۶/۰۰	۳۵/۰۰	۱۰	
۱۰/۴		۰/۳۵				۴/۸۷						۰/۰۵LSD	
**		**				**						A	
**		**				**						B	
**		**				**						C	
**		**				**						D	
**		**				**						B×A	
**		**				**						C×A	
**		**				**						C×B	
**		**				**						D×A	
**		**				**						D×B	
**		**				**						D×C	
**		**				**						C×B×A	
ns		**				**						D×B×A	
**		**				**						D×C×A	
**		*				**						D×C×B	
**		**				**						D×C×B×A	

ns, * و ** به ترتیب غیر معنی دار، معنی دار در سطح احتمال ۵ و ۱ درصد. B, A, D و C به ترتیب رقم برنج، رژیم رطوبتی، سطوح روی و کادمیوم می باشند.

شکل ۹- بر همکنش سطوح Zn و Cd بر کارایی مصرف آب

شکل ۸- بر همکنش رژیم رطوبتی و رقم برنج بر کارایی مصرف آب

خاک بعد از غرقاب توسط محققان زیادی گزارش شده است (Halder and Mandel, 1979; Towfighi and Najafi 2002). آنان دلیل این کاهش را به کاهش پارامتر ریداکس، افزایش حلالیت Fe و Mn و P و اثر ضدیتی آنها بر قابلیت استفاده Zn نسبت داده‌اند. با افزایش سطوح Zn در هر دو رقم و هر دو رژیم رطوبتی میزان Zn قابل استخراج با DTPA افزایش یافت (جدول

غلظت Zn خاک قابل استخراج با DTPA تحت تأثیر رقم برنج، رژیم رطوبتی، Zn و Cd قرار گرفت (جدول ۵). با تغییر شرایط از غرقاب به غیرغرقاب غلظت Zn قابل استخراج با DTPA با کاشت رقم واندانا کاهش یافت. نتایج مشابهی توسط Baker (2009) گزارش گردیده‌است. کاهش میزان قابلیت استفاده Zn

غرقاب ابتدا میزان Zn قابل استخراج با DTPA افزایش و سپس تغییر معنی‌داری نکرد. اما در شرایط غیرغرقاب افزودن Cd در میزان Zn قابل استخراج با DTPA ابتدا تأثیر معنی‌داری نداشت و سپس آن را کاهش داد.

همان طور که نتایج نشان می‌دهد میزان Zn قابل استخراج با DTPA در حالت غرقاب نسبت به غیرغرقاب کاهش یافته که این نتیجه توسط بسیاری از محققان گزارش شده‌است (Robson, 1993). با افزایش مقدار Cd مصرفی در رژیم رطوبتی

جدول ۵- غلظت عناصر Cd و Zn، Mn و Fe قابل استخراج با DTPA در خاک لوم رسی در سطوح مختلف Zn و Cd در دو رژیم رطوبتی و دو رقم برنج

Mn (mg kg ⁻¹)		Fe (mg kg ⁻¹)		Cd (mg kg ⁻¹)		Zn (mg kg ⁻¹)		تیمار								
غیرغرقاب	غرقاب	غیرغرقاب	غرقاب	غیرغرقاب	غرقاب	غیرغرقاب	غرقاب	Cd(NO ₃) ₂	Zn(NO ₃) ₂							
واندانا هاشمی								Cd(NO ₃) ₂	Zn(NO ₃) ₂							
واندانا هاشمی								(mg kg ⁻¹)	(mg kg ⁻¹)							
۶۴/۸۹	۲۸/۲۳	۶۴/۶۷	۵۹/۴۵	۵۷/۱۸	۱۹/۵۲	۱۵۲/۶۳	۱۲۵/۶۳	۰/۴۴	۱/۰۸	۰/۵۸	۰/۵۸	۰/۴۵	۰/۳۳	۰/۳۶	۰	۰
۳۷/۲۱	۲۹/۲۷	۷۹/۰۰	۷۵/۳۳	۱۹/۴	۲۳/۶۳	۱۸۸/۱۴	۱۷۲/۸۲	۱/۲۸	۱/۲۴	۱/۲۷	۱/۲	-/۴۹	-/۴۲	-/۴۳	-/۴۸	۵
۵۰/۰۳	۲۳/۴۷	۸۲/۰۰	۵۵/۶۳	۶۲/۱۴	۱۴/۰۰	۱۹۸/۷۵	۱۵۶/۶۸	۱/۱۹	۲/۵۶	۱/۴	۲/۱۹	-/۲۶	-/۲۸	-/۴۷	-/۳۸	۱۰
۴۲/۰۳	۱۹/۷۱	۷۴/۵۲	۷۸/۶۴	۲۰/۱۱	۱۶/۴۹	۱۶۶/۹۹	۲۰۷/۱۹	۰/۴	۰/۴	۰/۶۶	۰/۶۶	۱/۲۹	۰/۶۵	۰/۷۲	۰/۸۳	۰
۲۱/۳۸	۱۶/۵۴	۸۹/۶۹	۹۱/۳۴	۱۵/۳۸	۲۰/۷	۲۴۷/۶۸	۲۸۴/۴۴	۱/۴۶	۰/۸۳	۱/۲۳	۱/۴۴	۱/۰۶	-/۵۱	۱/۱	۱/۲۲	۵
۳۰/۰۵	۳۷/۲۶	۸۴/۰۴	۷۹/۰۷	۱۴/۲۶	۱۵/۴۹	۲۶۲/۷۸	۲۸۵/۹۷	۱/۶۸	۱/۲	۱/۵۲	۱/۴۵	۱/۱۵	۰/۶۹	۰/۹	۱/۰۴	۱۰
۲۱/۹۷	۲۳/۱۲	۶۶/۰۵	۶۴/۵۹	۲۰/۰۷	۳۲/۹	۲۴۳/۱۵	۲۳۷/۰۱	۰/۴۱	۰/۴۱	۰/۵۸	۰/۵۸	۱/۷۵	۱/۰۶	۱/۰۶	۱/۳۵	۰
۱۹/۰۸	۱۹/۹۷	۶۴/۹۹	۶۳/۹۹	۲۲/۲	۳۰/۷۱	۱۲۴/۴۶	۲۷۱/۵۲	۱/۳۶	۰/۸۵	۱/۱۳	۰/۹۸	۱/۸۳	۱/۴۱	۱/۳۳	۱/۱۳	۵
۲۴/۶۳	۳۳/۰۹	۵۷/۵۶	۶۴/۶۶	۱۷/۷۴	۲۳/۰۷	۱۱۲/۶۴	۲۴۰/۶۳	۱/۰۲	۰/۷۳	۱/۴۷	۱/۲۵	۱/۷۳	۰/۷۵	۱/۳۶	۱/۲۳	۱۰
۰/۱۳		۳/۴۴		۰/۰۷		۰/۱۷		۰/۰۵LSD								
**		**		ns		**		A								
**		**		**		ns		B								
**		**		**		**		C								
**		**		**		**		D								
**		**		ns		**		B×A								
**		**		**		**		C×A								
**		**		**		**		C×B								
**		**		**		ns		D×A								
**		**		*		**		D×B								
**		**		**		ns		D×C								
**		**		**		**		C×B×A								
**		**		**		**		D×B×A								
**		**		**		**		D×C×A								
**		**		**		**		D×C×B								
**		**		ns		**		D×C×B×A								

ns، * و ** به ترتیب غیر معنی‌دار، معنی‌دار در سطح احتمال ۵ و ۱ درصد

A، B، C و D به ترتیب رقم برنج، رژیم رطوبتی، سطوح روی و کادمیوم می‌باشند.

Zn مقدار Cd قابل استخراج با DTPA افزایش یافت. البته این افزایش با افزایش سطوح Zn مصرفی کمتر شد. در سطح سوم Zn مقدار Cd قابل استخراج با DTPA ابتدا افزایش و سپس تغییر معنی‌داری نکرد.

غلظت Fe خاک قابل استخراج با DTPA

غلظت Fe قابل استخراج با DTPA به طور معنی‌داری تحت تأثیر رقم برنج، رژیم رطوبتی، Zn و Cd قرار گرفت (جدول ۵). با تغییر شرایط از غرقاب به غیرغرقاب در هر دو رقم میزان Fe

غلظت Cd خاک قابل استخراج با DTPA

جدول ۵) نشان می‌دهد که با افزایش Zn مصرفی میزان Cd خاک قابل استخراج با DTPA، در حالتی که رقم واندانا کاشته شده بود، کاهش یافت. در رقم هاشمی ابتدا افزایش و سپس کاهش یافت. همچنین با افزایش سطوح Zn مصرفی در هر دو رژیم رطوبتی میزان Cd قابل استخراج با DTPA روند کاهشی نشان داد. اثر آنتاگونیسمی Zn و Cd توسط بسیاری از محققان گزارش شده‌است. با افزایش Cd مصرفی در سطوح اول و دوم

DTPA در هر دو رقم کاهش یافت. این نتیجه توسط Baker (2009) نیز گزارش گردید. همان اثراتی که غرقاب بر غلظت Fe قابل استخراج با DTPA دارد، بر غلظت Mn قابل استخراج با DTPA نیز دارد. Marschner (1995) گزارش کرد که در شرایط غرقاب با غالب آمدن فرایند احیایی در خاک Mn^{4+} به Mn^{2+} تبدیل می‌شود. افزایش قابلیت جذب Mn در غرقاب طولانی مدت، قابلیت جذب Zn را کاهش می‌دهد (Neue et al., 1998). در مورد بر همکنش Mn و Cd هم سینرژیسمی و هم آنتاگونیسمی گزارش شده است اما Mn با Zn بر همکنش آنتاگونیسمی دارد به طوری که Zn جذب Mn را کاهش می‌دهد (Kabata-Pendias and Pendias, 2001). با افزایش مقدار Cd مصرفی در سطوح اول و دوم Zn ابتدا در میزان Mn قابل استخراج با DTPA تفاوت معنی‌داری مشاهده نشد اما بعداً در تیمار اول Zn کاهش و در تیمار دوم Zn افزایش یافت. در سطح سوم Zn با افزایش Cd مصرفی میزان Mn قابل استخراج با DTPA ابتدا کاهش و سپس افزایش یافت. نتایج نشان داد که رقم هاشمی که یک رقم بومی غرقاب و رقم واندا که یک رقم غیرغرقاب است پاسخ‌های متفاوتی نسبت به رژیم رطوبتی و سطوح Zn و Cd دارند.

جدول (۶) همبستگی ساده صفات مورد بررسی را نشان می‌دهد. نتایج نشان داد که وزن خشک بخش هوایی و ریشه همبستگی مثبت و معنی‌داری با ارتفاع گیاه، شاخص کلروفیل، طول و حجم ریشه، تعداد برگ در بوته و غلظت Mn، Zn و Fe قابل استخراج با DTPA داشت. همبستگی منفی و معنی‌داری بین تعداد برگ در بوته با Cd قابل استخراج با DTPA و شاخص کلروفیل با تعداد پنجه در بوته بدست آمد.

قابل استخراج با DTPA کاهش یافت که قابل انتظار بود. در شرایط غرقاب به دلیل حاکم بودن فرایند احیا، موادی نظیر اکسیدهای Fe احیا شده در نتیجه غلظت Fe محلول و قابل استخراج با DTPA افزایش می‌یابد (Patrik et al., 1985; Marschner, 1995). اخیراً Baker (2009) نیز چنین نتیجه‌ای را گزارش کرده‌است. در مورد برنج، افزایش احیای Fe، فراهم بودن آن را افزایش می‌دهد. افزایش Fe محلول و تبدیلی با کاهش Eh و pH اتفاق می‌افتد. توزیع Fe در بخش تبدیلی و محلول وابسته به pH است. مواد آلی، رس، مقدار هیدروکسیدهای Fe، pH خاک و دما بر غلظت Fe^{2+} در خاک‌های غرقاب تأثیر می‌گذارند (Fageria, 2009). در رقم واندا با افزایش سطوح Zn مقدار Fe قابل استخراج با DTPA افزایش یافت و در رقم هاشمی با افزایش سطوح Zn میزان Fe قابل استخراج با DTPA ابتدا افزایش و سپس کاهش یافت. در شرایط غرقاب ابتدا میزان Fe قابل استخراج با DTPA با مصرف Zn افزایش و سپس کاهش یافت اما در شرایط غیرغرقاب ابتدا میزان Fe کاهش و سپس افزایش یافت ولی به مقدار شاهد نرسید. اثر آنتاگونیسمی Zn و Fe در سطوح بالای Fe توسط Robson (1993) نیز گزارش شده‌است. با افزایش سطوح Cd در سطوح اول و دوم Zn میزان Fe قابل استخراج با DTPA افزایش یافت اما در سطح سوم Zn مقدار Fe قابل استخراج با DTPA کاهش یافت.

غلظت Mn قابل استخراج با DTPA

غلظت Mn قابل استخراج با DTPA با تغییر رقم برنج، رژیم رطوبتی، سطوح Zn و Cd تغییر کرد (جدول ۵). با تغییر شرایط از غرقاب به غیرغرقاب مقدار Mn قابل استخراج با

جدول ۶- ضریب همبستگی پیرسون بین ویژگی‌های رشد و غلظت (غ.) عناصر در خاک (خ.)

	۱X	۲X	۳X	۴X	۵X	۶X	۷X	۸X	۹X	۱۰X	۱۱X	۱۲X	۱۳X
۱X وزن خشک ب.	۰/۸۳۱**	۰/۴۷۴**	۰/۳۴۴**	۰/۰۹۹	۰/۷۴۶**	۰/۷۸۹**	۰/۶۱۱**	۰/۴۳۵**	-۰/۰۸۰	۰/۴۰۹**	۰/۶۲۴**	۰/۸۴۷**	
۲X وزن خشک ر.		۰/۴۳۱**	۰/۲۴۶*	-۰/۰۲۵	۰/۷۱۵**	۰/۷۲۵**	۰/۵۹۶**	۰/۴۰۶**	-۰/۰۵۵	۰/۳۲۰**	۰/۵۰۶**	۰/۶۵۲**	
۳X تعداد پنجه			-۰/۱۶۱	-۰/۲۸۹**	۰/۳۱۵**	۰/۴۷۰**	۰/۷۹۸**	۰/۰۸۹	-۰/۱۸۰	-۰/۱۰۹	۰/۰۶۶	۰/۴۹۹**	
۴X ارتفاع گیاه				۰/۵۶۷**	۰/۳۳۶**	۰/۲۵۴**	۰/۰۴۹	۰/۳۳۸**	-۰/۱۰۳	۰/۲۳۲*	۰/۱۵۸	۰/۳۴۹**	
۵X شاخص کلروفیل					۰/۱۴۷	۰/۰۳۲	-۰/۱۷۶	۰/۲۵۴**	-۰/۱۶۵	۰/۰۷۷	-۰/۰۵۱	۰/۱۸۰	
۶X طول ریشه						۰/۷۵۸**	۰/۴۶۷**	۰/۳۱۰**	-۰/۰۳۹	۰/۲۱۲*	۰/۳۷۹**	۰/۷۰۹**	
۷X حجم ریشه							۰/۶۵۱**	۰/۴۱۳**	-۰/۱۶۶	۰/۱۶۴	۰/۴۱۸**	۰/۶۴۷**	
۸X تعداد برگ								۰/۱۴۹	-۰/۲۲۵*	۰/۰۷۶	۰/۲۸۹**	۰/۵۰۸**	
۹X غ.روی خ.									-۰/۱۴۶	-۰/۱۳۰	۰/۰۵۳	۰/۴۵۶**	
۱۰X غ.کادمیوم خ.										۰/۰۵۷	۰/۰۷۷	-۰/۰۸۹	
۱۱X غ.منگنز خ.											۰/۸۹۰**	۰/۰۶۱	
۱۲X غ.آهن خ.												۰/۲۳۳*	
۱۳X کارایی مصرف آب													۱

* و ** به ترتیب همبستگی معنی‌دار در سطح احتمال ۵٪ و ۱٪

نتیجه گیری کلی

واندانا کمتر بود و این نشان دهنده اصلاح ژنتیکی آن نسبت به شرایط غیرغرقاب است. بیشترین رشد گیاه مربوط به رقم واندانا در تیمار 10 mg Zn kg^{-1} و 5 mg Cd kg^{-1} به دست آمد که این نشان می‌دهد که عناصر سنگین در غلظت‌های پایین رشد گیاه را افزایش می‌دهند.

سپاسگزاری

این مقاله مستخرج از پایان نامه کارشناسی ارشد نویسنده اول بوده که بدین وسیله از معاونت محترم پژوهشی دانشگاه تبریز بدلیل تامین هزینه‌های لازم تقدیر و تشکر می‌گردد. بذور برنج از موسسه تحقیقات برنج کشور واقع در رشت تامین شده که بدینوسیله از آقای دکتر دواتگر صمیمانه تشکر می‌گردد. همچنین از کلیه داوران محترم این مقاله سپاسگزاریم.

REFERENCES

- Afyuni, M. A., Khoshogofarmanesh, H., Dorostkar, V. and Moshiri, R. (2007). Zinc and cadmium content in fertilizers commonly used in Iran. from http://www.zinc-crops.ionainteractive.com/Zn_crops_2007/page-session-3.htm.
- Akay, A. and Koleli, N. (2007). Interaction between cadmium and zinc in barley (*Hordeum Vulgare L.*) growth under field conditions. *Bangladesh Journal of Botany*, 36(1), 13-19.
- Alloway, B. J. (1995) *Heavy metals in soils* (2nd ed.). Blackie Academic & Professional Publishers, London.
- Auda, M. A. and Ali, E. E. S. (2010). Cadmium and zinc toxicity effects on growth and mineral nutrients of carrot (*Daucus carota*). *Pakistan Journal of Botany*, 42(1), 341-351.
- Baker, Sh. (2009). *Effect of water on micronutrient content and yield in rice (Oryza sativa L.)*. A thesis presented to the Faculty of California Polytechnic State University San Luis Obispo.
- Behdash, F., Tabatabaei, S. J., Malakouti, M. J., Sororaddin, M. H. and Oustan, Sh. (2010). Effect of zinc and cadmium on growth, chlorophyll content, photosynthesis, and cadmium concentration in red beet. *Iranian Journal of Soil Research*, 24(1), 31-41. (In Farsi)
- Bouman, B. A. M., Humphreys, E., Tuong, T. P. and Barker, R. (2007). Rice and Water. *Advances in Agronomy*, 92, 187-237.
- Chaab, A. and Savaghebi, Gh. (2010). Effect of zinc application on cadmium uptake of maize growth. *Agricultural Segment*, 1(1), AGS/1515.
- Charati, A., Malakouti, M. J., Abedi, M. J., Ziaieian, A.H. and Asadi Kangarshahi, A. (2005). Effect of zinc and cadmium on the rates of their absorption by rice (*Oriza Sativa*). Part 1: Vegetative growth. In: *Proceedings of 9th Iranian Congress of Soil Science*, 28-31 Aug, Tehran, Iran, pp. 211-212. (In Farsi)
- Choudhary, M., Bailey, L. D. and Grant, C. A. (1994). Effect of zinc on cadmium concentration in the tissue of durum wheat. *Canadian Journal of Plant Science*, 74, 549-552.
- Fageria, N. K. (2009) *The use of nutrients in crop plants*. CRC by Press Taylor & Francis Group, LLC.
- Faiziasl, V. and Valizadeh, Gh. R. (2004). Effects of phosphorus and zinc fertilizer applications on nutrient concentrations in plant and grain yield in cv. Sardari «*Triticum Aestivum*» under dryland conditions. *Iranian Journal of Crop Sciences*, 6(3), 223-235. (In Farsi)
- Gao, X., Zou, Ch., Fan, X., Zhang, F. and Hoffland, E. (2006). Flooded to aerobic conditions in rice cultivation: consequences for zinc uptake. *Plant Soil*, 208, 41-47.
- Giordano, P. M. and Mortvedt, J. J. (1972). Rice response to Zn in flooded and nonflooded soil. *Agronomy Journal*, 64, 521-524.
- Gupta, V. K. and Potalia, B. S. (1990). Zinc-cadmium interaction in wheat. *Journal of the Indian Society of Soil Science*, 38 (3), 452-457.
- Haldar, M. and Mandel, L. N. (1979). Influence of soil moisture regimes and organic matter application on the extractable Zn and Cu content in rice soils. *Plant Soil*, 53, 203-213.
- Hanan, El. Said Deef. (2008). Effect of cadmium and zinc on growth parameters of tomato seedlings. *Acadademic Journal of Plant Sciences*, 1 (1), 5-11.
- Hassan, M. J., Zhang, G., Wu, F., Wei, K. and Chen, Zh. (2005). Zinc alleviates growth inhibition and oxidative stress caused by cadmium. *Journal of Plant Nutrition and Soil Science*, 168, 255-261.
- Jiao, Y., Grant, C. A. and Bailey, L. D. (2004). Effects of phosphorus and zinc fertilizer on cadmium uptake and distribution in flax and durum wheat. *Journal of the Science of Food and Agriculture*, 84, 777-785.
- Jones, B. Jr. (2001). *Laboratory guide for conducting soil tests and plant analysis*. CRC Press, USA.

- Kabata-Pendias, A. and Pendias, H. (2001) *Trace elements in soils and plants*. (3rd ed.). CRC Press, LLC.
- Kirkham, M. B. (2006). Cadmium in plants on polluted soils: Effects of soil factors, hyper accumulation, and amendments. *Geoderma*, 137, 19-32.
- Klute, A. (1986). *Methods of soil analysis*. Part 1-Physical and mineralogical methods. (2nd ed). ASA and SSSA. Madison, WI.
- Koleli, N., Eker, S. and Cakmak, I. (2004). Effect of zinc fertilization on cadmium toxicity in durum and bread wheat grown in zinc-different soils. *Environmental Pollution*, 131, 453-459.
- Kramer, P. J. (1983) *Water relations of plants*. Academic Press. INC. Florida. USA.
- Lakzian, A., Halajnia, A., Haghnia, G.H. and Ramezani, A. (2009). Effect of copper and zinc on the uptake of cadmium by corn and sunflower. *Jouranl of Water and Soil*, 23(3), 71-77. (In Farsi)
- Lindsay, W. L. and Norvell, W. A. (1978). Development of a DTPA test for zinc, iron, manganese and copper. *Soil Science Society of American Journal*, 42, 421-428.
- Liu, J., Li, K., Xu, J., Liang, J., Lu, X., Yang, J. and Zhu, Q. (2003). Interaction of Cd and five mineral nutrients for uptake and accumulation in different rice cultivars and genotypes. *Field Crops Research*, 83, 271-281.
- Maftoun, M. and Karimian, N. (1989). Relative efficiency of two zinc sources for maize (*zea mays L.*) in two calcareous soils from an arid area of Iran. *Agronomy*, 9, 771-775.
- Mahmoodi, M., Malakouti, M. J. and Ramezani, M. R. (2004). A study on effects of zinc sulphate on two varieties of rice in the east of Mazandaran Province. *Agric. Sci. Nature. Resour.*, 11(2), 55-63. (In Farsi)
- Marschner, H. (1995) *Mineral nutrition of higher plants* (2nd ed.). Institute of plant nutrition university of Hohenheim Germany, Academic Press.
- Moustakas, N. K., Akoumianaki-Ioannidou, A. and Barouchas, P. E. (2011). The effects of cadmium and zinc interactions on the concentration of cadmium and zinc in pot marigold (*Calendula officinalis L.*). *Australian Journal of Crop Science*, 5(3), 277-282.
- Nan, Z., Li, J., Zhang, J. and Cheng, G. (2002). Cadmium and zinc interactions and their transfer in soil-crop system under actual field conditions. *The Science of the Total Environment*, 285, 187-195.
- Nelson, D. W. and Sommers, L. E. (1982). Total carbon, organic carbon and organic matter. In: Page, et al. (Ed.). *Methods of soil analysis*. Part 2. 2nd. (pp. 539-579). ASA, SSSA, Madison, WI. USA.
- Neue, H. U., Quijano, C., Senadhira, D. and Setter, T. (1998). Strategies for dealing with micronutrient disorders and salinity in lowland rice systems. *Field Crops Research*, 56, 139-155.
- Olsen, S. R., Cole, C. V., Watanabe, F. S. and Dean, L. A. (1954). *Estimation of available phosphorus in soil by extraction with sodium bicarbonate*. USDA. Cire. 939. U. S. Gov. Print office, Washington, DC.
- Patrick, W. H., Duane, Jr., Mikkelsen, S. and Wells, B. R. (1985) Plant Nutrient behavior in flooded soil. In *Fertilizer Technology and Use* (3rd ed.). (pp. 197-228). Soil Science Society of America, Madison, WI 53711, USA.
- Robson, A. D. (1993) *Zinc in soils and plants*. Dvelopment in Plant and Soil Science. 55. Kluwer Academic Publishers.
- Sarwar, N., Saifullah, Malhi, S. S., Zia, M. H., Naeem, A., Bibiand, S. and Farid, G. (2010). Role of mineral nutrition in minimizing cadmium accumulation by plants. *Journal of the Science of Food and Agriculture*, 90, 925-937.
- Savaghebi, Gh., Ardalan, M. M. and Malakouti, M. J. (2002). Effects of combined application of cadmium and zinc in calcareous soil on responses of wheat plant. *Iranian Journal of Agriculture Science*, 33(2), 333-341. (In Farsi)
- Soil Conservation Service. (1992). *Soil survey laboratory methods and procedures for collection soil sample*. USDA. SCS. Soil Surv. Washington, DC
- Towfighi, H. and Najafi N. (2002). Changes in recovery and availability of native and applied zinc in paddy soils of north of Iran under waterlogged and non-waterlogged conditions. *Proceedings of 7th Iranian Soil Science Congress*, 26-28 August, Shahrekord University, Shahrekord, Iran. (In Farsi)
- U. S. Salinity Staff. (1954). *Diagnosis and improvement of saline and alkali soils*. USDA Handbook. 60, Washington, DC. USA. 190p.
- Wang, R. M., Chen, C. C., Yang, X. E. and Zhang, Y. X. (2009). Growth responses to varying zinc activities in rice genotypes differing in Zn efficiency and Zn density. *Journal of Plant Nutrition*. 32, 681-693.
- Wu, F. B., Zhang, G. P. and Yu, J. (2003). Interaction of cadmium and four microelements for uptake and translocation in different barley genotypes. *Communication of Soil Science and Plant Analysis*, 34(13&14), 2003-2020.
- Yang, X. E., Chen, Y. X., Tian, G. M. and Zhang, Z. J. (2005). Microbial activity related to N cycling in the rhizosphere maize stressed by heavy metals. *Journal of Environmental Sciences*, 17(3), 448-451.
- Zazoli, M. A., Bazerashan, E., Hazarati, A. and Tavakkoli, A. (2006). Determination and estimation of cadmium intake from Tarom rice. *J. Appl. Sci. Environ. Mgt*, 10 (3), 147-150.